

SDÜ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

ULUSLAR ARASI BEKTAŞİLİK VE
ALEVİLİK SEMPOZYUMU I

BİLDİRİLER VE MÜZAKERELER

THE 1ST INTERNATIONAL SYMPOSIUM on

BEKTASHISM and ALEVISM

28-30 EYLÜL/SEPTEMBER 2005

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	143394
Tas. No:	297.62 ULU.B

ISPARTA

SDÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 20
BİLİMSEL TOPLANTILAR SERİSİ: 7

Yayına Hazırlayan
Sempozyum Düzenleme Kurulu

Çözümleme

Sadettin Özdemir- Yusuf Açikel- Ramazan Uçar- Nevin Karabela- Haluk Songür- Nuri Tuğlu
Aynur Erginekin- M.Sadık Akdemir- Nejdet Durak- Sevim Özdemir- Adem Efe-
Ali Bulut- H.Tevfik Marulcu-Kamile Ünlüsoy-Hülya Altunya-
Ünal Yerlikaya- Mustafa İlboğa- B.Bengü Tortuk- Kevser Çelik- Hatice Mesci

İngilizce ve Arnavutça Çeviri

İ.Hakkı Göksoy-Adnan Koşum-Bilal Gökır-Bilal Sambur-İ.Latif Hacinebioğlu- Kamile Ünlüsoy-
Rudina Diko-Adnan Matkaya

Haritalar

Kadir Temurçin

Kapak

Nejdet Durak

ISBN 975-7929-87-5

Birinci Baskı

Kasım 2005 İSPARTA

Yazılann sorumluluğu yazarlarına aittir; kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir

İsteme Adresi: SDÜ İlahiyat Fakültesi İSPARTA

Tel: 0 246 211 38 81 Faks: 0 246 237 10 58

Baskı: Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi

Fakülte Kitabevi Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd.Şti.

Kutlubey Mah.1004 Sokak Nu:15 / B İSPARTA

Tel: 0 246 233 03 74&75 Faks: 0 246 233 03 76

e - mail : fakultekitavebi@yahoo.com.tr

ALEVİ/BEKTAŞI GELENEĞİNDE MUSAHİPLİK

Harun YILDIZ

Arapça kökenli bir kelime olan musahiplik, *arkadaşlık yapmak, eşlik etmek ve refakat etmek* gibi anlamlara gelir. Musahip ise, *arkadaşlık eden, sohbeti güzel olan* anlamına gelir.¹ Alevî/Bektaşî geleneğinde ise, daha önce ikrar vermiş olan ve kan bağı da taşımayan evli iki kişinin eşleri ile birlikte, dedenin ve cem topluluğunun önünde, Hakk'a yürüyünceye kadar kardeş kalacaklarına, birbirlerini koruyup kollayacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına dair söz vermeleri biçiminde gerçekleştirilen bir törenle kurulan manevi kardeşliği ifade eder.² Temel bir Alevî kaynağı olan *Buyruk*'taki ifadesiyle, *"iki sofunun ve böylece iki ocağın kıyamete değin kardeşliğidir"*.³ Bir yazarın ifadesiyle musahiplik, evlilik ya da soy ağacı dışında sanal olarak oluşturulan bir akrabalık olup⁴ ülkemizdeki Alevî/Bektaşî çevrelerde yüzyıllardan beri yaşatılıp günümüze getirilen önemli bir kurumu ifade eder. Musahipliğe, yolun gereği olduğu ve bu dünya hayatında insanlar arasında dayanışmayı hedeflediği için *yol kardeşliği*, ayrıca bu beraberliğin ölünceye kadar sürmesi gerekliliği ve musahibine karşı kişinin yaptıklarından, öte dünyada sorumlu tutulacağı için de bazı yörelerdeki ifadesiyle, *ahiret/ahret kardeşliği* ve *can kardeşliği* gibi isimler de verilir.

Alevî/Bektaşî geleneğinde musahipliğe çok önem verilmiş olup, adeta inancın temellerinden biri şeklinde kabul edilerek saygın bir kurum olarak görülmüştür. Zira bu geleneğe önceleri musahibi olmayanın yola giremediği ve ceme katılmadığı, musahip kurbanından da yiyemediği bilinmektedir.⁵ Ülkemizdeki Alevî/Bektaşî çevrelerde yalnızca Bektaşîliğin *Babağan* kolunda bulunmayan⁶ musahiplik, Bektaşîlik'te ise, genel olarak yaygın değildir. Buna karşılık Bektaşîler dışındaki Alevî zümrelerde son derece önemlidir, özellikle Tahtaclar'da inancın temel niteliklerinden birini oluşturur.⁷ Tahtaclar'da bu yüzden belli bir yaşa gelmiş her inanç mensubu kendine bir musahip tutmakla yükümlüdür. Bu kurum, topluluk içinde iki ailenin birbiriyle

⁰ Dr., OMÜ. İlahiyat Fakültesi, Samsun/TÜRKİYE, hyildiz@omu.edu.tr.

¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Kahire, Trz., IV, 2400-2401.

² Bkz., Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yay., İst. 2003, s. 304-305; Derviş Tur, *Erkânname Aleviliğin İslâm'da Yeri ve Alevî Erkânları*, Can Yay. İst. 2002, s. 421; Piri Er, *Geleneksel Anadolu Aleviliği*, Ervak Yay., Ank. 1998, s. 39.

³ Bkz., *Buyruk*, (Haz. Fuat Bozkurt), Anadolu Matbaası, İst. 1982, s. 52.

⁴ Ayten Kaplan, "Tahtaclar'da Aile ve Akrabalık Kurumu", *Alevilik*, (Haz. İsmail Engin, Havva Engin), Kitap Yay., İst. 2004, s. 381.

⁵ Bkz., Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik Bektaşîlik*, Otağ Matbaacılık, İst. 1977, s. 110; Fuat Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, Doğan Kitapçılık, İst. 2000, s. 149-151; Mehmet Yaman, *Alevilik İnanç-Edeb-Erkân*, Ufuk Yay., İst. 1994, s. 211, 215.

⁶ Burada Piri Er'in "*Bektaşîliğin Babağan kolunda musahipliğin bulunmayışında bu koldaki mücerretlik kavramının ve Hacı Bektaş Veli'nin de mücerret olduğu inancının etkili olmuş olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Zira musahiplik için aranan şartlardan birisi de, evli olmaktır*" şeklindeki yorumunun dikkate değer olduğunu düşünmekteyiz. Bkz., Er, 39.

⁷ Bektaşîlik'te tarikata gönül veren her kadın erkek, evli ya da bekar her fert, tek başına "nasip alır", Bektaşî olur, böylece Bektaşî topluluğuna girebilir. Alevîler'de ise, her şeyden önce Alevî bir ana babadan doğmuş olmak şartıyla genellikle de evlendikten sonra, başka evli çiftle musahip olarak topluluğa katılabilir. Bektaşîlik'teki tek tek "giriş, intisap" yerine, Alevîlik'te dört kişilik iki çiftin erkâna girmesi söz konusudur. Bkz., Eröz, 111; E. Rûhi Fiğlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşîlik*, Selçuk Yay. İst. 1994, s. 313-314.

kardeşlik akdetmesini ifade etmekte olup bu şekilde ailelerin karşılıklı yardımlaşmasını sağlayarak sosyal dayanışmayı hedeflemektedir. Bu haliyle musahiplik, Anadolu Aleviliği içerisinde önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Geleneksel olarak Alevî toplumunun gerçek bir mensubu olabilmek ve toplum içerisinde sosyal bir mevki elde edebilmek için kişinin musahipli olması gerekir. Gerçi musahipli olmadan önce de kişi, doğuştan Alevîdir ve o topluluğun mensubudur. Fakat asıl mensubiyet, evlendikten ve kendilerine musahip olarak başka bir evli çift bulduktan sonradır. Bu yüzden ülkemizde bazı yörelerde musahiplik cemi, *ikrar verme cemi* diye de anılır.⁸ Bu çerçevede *Hataî* mahlaslı olan Şah İsmail (930/1524)'e ait olan şu dörtlük Alevî/Bektaşî çevrelerde sık sık okunur:

Yol oğlundan bağçenizi sakınman
Yen yedinir yemişiniz koruman
Musahipsiz yedi adım yürümen
Musahibi olmayan anda yorulur.⁹

Alevî toplumu içerisinde musahip olmak için öncelikle bir takım şeylerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunun için de önce *musahiplik cemi*'nin yapılması gerekir. Yine bu tören yapılmadan önce, geleneğin gereği olarak bir takım işlemler, belli bir süreç dahilinde yapılır. Şöyle ki; musahip olmak isteyenler, anne ve babalarının onayını aldıktan sonra rehberle başvururlar. Rehber, bu başvuruyu değerlendirir; olumlu kaniya varırsa durumu dedeye bildirir. Bunun üzerine bir tören yapılır ve törenin başında musahip olacak canlar, müşşidin karşısında dâra dururlar¹⁰. Dede, öncelikle onlara musahipliğin beraberinde getireceği sorumluluğu hatırlatarak, "*sakin bu yola gelmeyin, çünkü bu yol, zordur; gelme gelme, gelersen dönme; gelenin malı gider, dönenin canı gider, öl ama ikrar verme, öl ikrandan dönme*" der¹¹ ve bu işin kurallarını bildirir, bunları yerine getirmeyi kabul edip etmediklerini sorar; çünkü insan hayatında bir kez yapılacak olan kardeşlik andı, yaşam boyu sürecek, hiçbir biçimde araya küskünlük, dargınlık girmeyecektir. Eğer onlar, kabul ettiklerini söylerlerse dede, bir gülbank okur¹² ve arkasından taraflar, birbirlerini sinamak ve bunu yürütüp yürütemeyeceklerine kesin karar vermek amacıyla en az bir yıl olmak üzere iki ya da üç yıl bekletir. Bu süreç, birbirini sinama ve anlama sürecidir. Eğer taraflar, bu süreç içerisinde anlaşamayıp bunu yürütemeyeceklerine kanaat getirirlerse, musahip olmaktan vazgeçerler. Böylece kardeşlik andları bozulmamış olur ve daha sonra başka biri ile de musahip olabilirler. Musahip olduktan sonra andı bozanlar ise, hayat boyu yeni musahip tutamazlar, düşkün sayılırlar.¹³ Taraflar, birbirini tanıyıp anladıktan ve bu işe kesin karar verdikten sonra artık musahiplik cemi yapılır.

Musahiplik cemi için, musahip olacak olanlar, daha önceden boy abdesti alırlar.¹⁴ Boy abdesti sırasında önce eller, sonra ağız, burun ve yüz yıkanır. Bu arada peyk¹⁵, cem erenlerine

⁸ Fiğlalı, 313; Cemal Sofuoğlu, Avni İlhan, *Alevîlik Bektaşîlik Tartışmaları*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ank. 1997, s. 114.

⁹ Er, 39.

¹⁰ *Dâra durmak*. Kişinin dedenin ve cemaatin önünde, canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için, niyaz ederek meydanın ya da meydan odasının ortasına gelerek, ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durmasıdır. Bkz., Korkmaz, *Alevîlik-Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, s. 109.

¹¹ *Buyruk* (Bozkurt), s. 57.

¹² Bu gülbank şöyledir: "*Bismişah, Allah Allah ,yüzüm yerde, özüm dâr'da, Dâr-ı Mansur'da ellerim gani dergâhında, erenlerden hak hayırlısı şey'en ederim. Allah,Eyvallah, hû dost*". Bkz., *Buyruk*, (Bozkurt), s. 54.

¹³ Korkmaz, *Alevîlik-Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, s. 310; Er, 42-43.

¹⁴ Ülkemizdeki Alevî gruplar içerisinde Tahtacılar'da musahiplik cemi öncesi musahip olacak kişilerin boy abdesti almalarına rastlanmamaktadır. Bkz., Ali Selçuk, *Tahtacılar*, Yeditepe Yay., İst. 2004, s. 197; diğer Alevî gruplarda ise boy abdesti almak gerekmektedir. Bkz., Korkmaz, *Anadolu Aleviliği*, Berfin Yay., İst. 2000, s. 342-343.

cemin yapılacağını haber verir. Ardından rehber tarafından boyunlarına mendil veya tiğbent bağlanarak cem meydanına getirilen canlar, eşleri ile birlikte dâra dururlar, arkasından üzerlerine beyaz bir çarşaf örtülerek dededen dua ve nasihat alırlar. Bu beyaz çarşaf, yaşarken ölmenin, ölmeyen önce ölmenin ve kefenlenmenin simgesidir. Burada ölen, insanın nefsidir. Bu ölüme insanın nefsi, kötülüklerden arınmış olur.¹⁶

Cem'de önce çerağ uyandırılır (mum, kandil yakılır), arkasından da seyyid-i Ferrâş (Selman), ibrikçi, aşık (sazender)¹⁷, semahçı, sâki-i Kevser, sofracı ve gözcü gibi hizmet sahipleri, sırasıyla belli bir erkân dahilinde hizmetlerini gerçekleştirip dededen dua alırlar. Cemin sonlarına doğru cemî yöneten dede, "Nefsinize uymayın, yolunuzdan azmayın, çiğ lokma yemeyin"¹⁸, *malı mala, canı cana katın, halinize haldaş, yolunuza yoldaş*¹⁹ *olun*" diyerek ahlaki bir takım öğütler verir.²⁰ Bu öğütlerde de genel olarak, dede tarafından dört kapı kırk makamın gereklerine uyulması vurgulanır. Bu yüzden tören öncesi ve tören sırasında da sürekli dört kapıya atfılar vardır.²¹ Ardından dede, topluma dönerek bu kişilerin varsa kusurları, hataları ve ayıplarının söylenmesini ister. Bu, topluluğun bu kişilerin musahip olma isteklerine razı olup olmadığını anlamak için yapılır. Topluluk razı ise, yeniden öğütler verilir; musahipler de, Hak Muhammed Ali'ye daime bağlı kalmaya ve Hüseyin'in yolundan ayrılmamaya söz verirler, böylece kabul gerçekleşmiş olur.²² Ayrıca adına *musahiplik kurbanı* denilen kurban da kesilir.²³ Cemin sonunda artık musahip olanlar, dede ve rehberden başlayarak oradaki tüm büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperler, sonra ceme katılan herkes birbiriyle niyazlaşır. Ardından on iki hizmet sahipleri, ayağa kalkıp dedenin elini öper ve onlar da birbiriyle niyazlaşırlar. Ceme katılan cemaat da, "*Hû sofular, menzîliniz mübarek olsun, Cenab-ı Allah, ikramımızda ber karar eylesin*" diye dilekte bulunur.²⁴

Musahiplik cemî, Alevî/Bektaşî geleneğinde oldukça önemli, önemli olduğu kadar da oldukça görkemli ve ayrıntılı bir törendir. Böylece her iki aile, birbirinin dünya ve ahirette musahibi

¹⁵ Farsça haber taşıyan, haber getiren anlamına gelen peyk, cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, cem yapılacağı haberini komşulara, cemaate ulaştırma görevini yerine getiren kimseye denir. Bkz., Korkmaz, *Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, s. 354.

¹⁶ Er, 42-43.

¹⁷ Sazender/sazandar, aşığı Tahtacılar arasında verilen isimdir. Bkz., Murat Küçük, *Horasan'dan İzmir Kuyularına Cemaat-ı Tahtacıyan*, Nefes Yay. İst. 1995, s. 99; Eröz, 118.

¹⁸ Buradaki çiğ lokma ifadesi, yalan, iftira gibi topluluk tarafından kötü görülen işleri ifade eder. Tahtacılar'da ise, daha çok gayr-i meşru ilişki anlamına gelir. Bkz., Selçuk, 192.

¹⁹ Bu da, acıda ve sevinçte bir olmak, birbirine dayanmak anlamına gelir.

²⁰ *Buyruk*, (Bozkurt), s. 62; Küçük, 87.

²¹ Örnek olarak musahip adaylar, dedenin huzuruna çıkarken, her bir kapı için bir kez olmak üzere, toplam dört kez cem evinin kapısına gidip gelirler. Dede, daha sonra onlara yine dört kapının anlamını sorar. Ardından söz verme sırasında yine dört kapı üstüne söz verilir. Dede, sorar: "*İlk kapı, şeriat, ikincisi tarikat, üçüncüsü marifet, sonra sim hakikat, hak mı?*" Rehber, "Eyvallah" der, kabul böylece tamamlanır. Bkz., *Buyruk*, (Bozkurt), s. 58-60; Ayhan Yalçınkaya, *Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., Ank. 1996, s. 73-74.

²² Yalçınkaya, 72.

²³ Bu kurban, musahip olacak olan iki aile tarafından kesilir ve eti de toplu halde ceme katılanlar tarafından yenir. Bazı yörelerde bu kurbanın etini musahibi olmayanlar, yiyemez. Bkz., Eröz, 113; Orhan Türkdoğan, *Alevi Bektaşî Kimliği Sosyo-Antropolojik Araştırma*, Timaş Yay. İst. 1995, s. 62.

²⁴ Musahiplik cemî için bkz., *Buyruk*, (Bozkurt), s. 54-69; Eröz, 112-119; Irène Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, (Çev. Turan Alptekin), Cem Yay., İst. 1994, s. 95-97; Türkdoğan, 62-64; Tur, 433-448; Yaman, 212-215; Korkmaz, *Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, s. 310-314; Alper Çağlayan, *Çubuk Yöresinde Erkân*, Ank. 2002, s. 34-40; ayrıca Tahtacılar arasında yapılan cem töreni için bkz., Rıza Yetişen, *Tahtacı Aşiretleri*, Memleket Matbaacılık, İzmir, 1986, s. 91-100; Küçük, 84-99; Selçuk, 190-196; Veli Asan, "Tahtacılar'da Musahiplik [Hazırlık Aşamaları]", *Cem*, V, (İst. 1995), 49: 44-45.

ve kardeşi olur, hatta birbirlerini kardeşten de üstün olarak görürler.²⁵ Bu yüzden musahiplik, kan kardeşliğinden daha önemlidir. Bu tören, gelenek içinde aynı zamanda, *yeniden doğuş, topluluğa giriş* anlamına gelmekte olup içerdiği anlam ve beraberinde getirdiği sorumluluklar açısından zor bir durum ve süreci ifade etmektedir. Bunun zorluğunu anlatmak amacıyla da değişik yörelerde *"kıldan ince, kılıçtan keskin, demirden leblebi, ateşten gömlek"* gibi ifadeler kullanılır. Bu şekilde musahiplik bağı tesis edilmiş olur. Unutmamak gerekir ki Alevî geleneğine göre, kişi yaşamında yalnız bir kere gerçekleşebilen bu antlaşmanın, ölüm, düşkünlük ve ayrılık gibi durumlarda bozulması halinde yenilenmesi mümkün değildir.²⁶ Bu yüzden Tahtacılar'da musahipli birisi öldüğünde, ölen kişinin musahiplisi başka birisi ile tekrar musahipli olamaz.²⁷

Musahiplik töreni, ülkemizdeki Alevîler arasında -bazı yörelerde kimi değişiklikler olmakla birlikte- genellikle böyle yapılır. Örnek olması açısından *Tahtacılar*'da musahipliğe bakış, diğer Alevî zümrelere göre biraz daha farklıdır. Tahtacılar, musahipliğin tam olarak dört aşamada gerçekleştiğini kabul ederler. Bu yüzden bunları, dört kapı adıyla da nitelendirirler.²⁸ Hz. Ali'nin bu dört aşamayı yaşadığına inanılır. Bunların ilki, *musahiplik*'tir. Hz. Ali'nin musahibinin Hz. Muhammed olduğuna inanılır. Tahtacılar'da musahiplik ayinine musahibi olmayanlar, ikrar vermiş olsalar dahi alınmazlar.²⁹ Ayrıca yine ikrarın alınmış olması ve evli olma şartı vardır.³⁰ İkinci aşama, *aşinalık*'tir. Aşinalık, musahiplikten sonra gelen ikinci aşamayı oluşturur. Musahipliğe göre gerçekleştirilmesi daha zordur. Bu aşama, Hakk'la dost olmak olarak algılanır. Hz. Ali'nin aşinasının Veysel Karanî olduğuna inanılır. Tahtacılar'da ancak iki musahipli aşına olabilir. Bu yüzden de aşinalık ceminde kurban yerine bir elma dörde bölünüp aşına olacıklara paylaşılır.³¹ Üçüncü aşama, *peşinelik*'tir. Peşinelik, iki aşinanın ulaşabileceği bir aşamadır ve üçüncü aşamayı oluşturur. Hz. Ali'nin peşinesi, onun peşisıra gidip "bozatlı Hızır"ını yani Ali'yi bulan Selmân-ı Fânsî'dir. Son aşama ise, *çiğildaşlık/çiğildaşlık*'tir. Çiğildaşlık, ancak iki peşinenin ulaşabileceği bir aşamadır. Kişi, ancak çiğildaş olduktan sonra insan-ı kâmil olabilir. Hz. Ali'nin çiğildası, topraktır. Zaten Ali'nin sıfatlarından biri de, toprak anlamına gelen türab'dır. Ali'nin toprakla çiğildaş olması, toprakla bir ve aynı olması anlamına gelir ki bu, yaşarken ölmenin, benliğini toprağa gömmenin simgesidir. Tahtacılar'a göre günümüzde bu aşamaya ulaşmak imkansız, diğer iki aşamayı gerçekleştirmek de zordur.³² Tahtacılar arasında görülen bu ritüelleri, Tanrı'nın sırnna ermedeki sürecin aşamaları olarak kabul etmek mümkündür. Bu süreçteki her giriş ile birlikte simgesel ölüm, onun sonunda da yeniden doğuş meydana gelir.³³ Yine bu bağlamda Tahtacılar'da musahiplik kurumu, bir nevi *sır grubu* olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Tahtacı olmayan bir Alevî, musahipli olsa bile törene alınmamaktadır. Yine Tahtacılar'da,

²⁵ Bu durum, ülkemizde değişik yörelerde *"yol kardeşi, bel kardeşinden daha ileridir"* sözüyle ifade edilmektedir.

²⁶ Er, 39.

²⁷ Selçuk, 195.

²⁸ Bu yüzden de Pir Sultan Abdal (XVI. Yüzyıl)'a ait olan şu dörtlük sık sık okunur:

Eğer farz içinde farzı sorarsan

Yine farz içinde farzdır musahip

Dört kapıdan kırk makamdan sorarsan

Yine farz içinde farzdır musahip". Bkz., Cahit Öztelli, Pir Sultan Abdal (Bütün Şiirleri), İst. 1974, s. 239.

²⁹ Selçuk, 190, 197; Küçük, 84.

³⁰ Selçuk, 189.

³¹ Kaplan, 371.

³² Bkz., Korkmaz, *Alevilik-Bektaşılık Terimleri Sözlüğü*, s. 305; Küçük, 84-101; Er, 43-44; Yasin İpek, "Tahtacılar'da Alevî Terminolojisinden Kimi Örnekler", *Alevilik*, (Haz. İsmail Engin, Havva Engin), Kitap Yay., İst. 2004, s. 44-47; Kaplan, 370-372.

³³ Selçuk, 201.

bir bütün olarak törenin kendisi ve ayrıntıları sıralanarak kabul edildiğinden, törendeki uygulamaları, musahipli olmayan kişilere anlatmak, düşkünlük sebebi olarak görülmektedir.³⁴

Artık bu tören gerçekleştiğinden ve iki aile birbirinin musahibi olduktan sonra her iki aile, hayat boyu birbirlerinden sorumlu olurlar; namus, mal ve mülk hariç hemen her şeyleri ortak sayılır. Musahip olan erkeklere *kardeş*, kadınlara *bacı* denir. Musahip olanlar, hayatları boyunca birbirlerine destek olurlar; acıları, tasaları, sevinçleri birlikte paylaşırlar. Birbirlerinin evine tıpkı kardeşlerinin evine girer gibi teklifsiz, randevusuz, gayet doğal bir şekilde girebilir ve yemeğini yine aynı şekilde yiyebilir. Asla onlar arasında senlik-benlik olmaz. Birbirlerine karşı sorumluluğu, ölünceye kadar sürer; eğer taraflardan biri ölürse, diğeri ölenin eşi ve çocuklarına bakma sorumluluğunu üstlenir. Yine birinin başına bir felaket gelse, sözgelimi tarafını sel alıp götürse, hayvanlarını kaybetse ya da düğün yapacak olursa, kan bağı olan kardeşinden önce musahibi onun yardımına koşar, imkanına göre ona yardımcı olur ve böylece sevincine ortak olduğu gibi acısına da ortak olur.³⁵ Eğer musahip, imkanı olduğu halde yol kardeşine yardım etmezse bu durum, büyük bir günah olarak değerlendirilir ve ona toplum içinde iyi gözle bakılmaz. Bu çerçevede Şah İsmail'in şu dörtlüğü sık sık okunur:

Musahip musahipten saklasa sözü
Hakk'ın divanında ayrolur özü
Cehenneme gider karadır yüzü
Danıştı Muhammed böyle der Ali.³⁶

Onlar, birbirlerinin gidışatını, çocuklarının ahvalini kontrol ederler. Gençlerin, kötü yollara sapmaması için göz kulak olurlar. Musahip olanlar, kendi çocuklarına karşı üstlendikleri yükümlülükleri, diğennin çocuğuna karşı da yüklenmelidir, bu yüzden çocuklarını birbirinden ayırmamalıdır.³⁷ Dolayısıyla musahip olanlar, hayatlarının her safhasında birbirlerine yardımcı olmak durumundadırlar. Ekonomik anlamda yardımlaşma, musahipliğin temel niteliklerinden biri olup musahiplik, toplumsal dayanışmayı sağlar. Böylece birbirine kenetlenmiş bir toplum oluşturur, dayanışma ve ortak sorumluluk bilincini yerleştirir. Bu çerçevede musahiplik, Anadolu Aleviliğinin en özgün dayanışma kurumudur.

Yine musahipliğin önemli sonuçlarından biri de, her iki aile çocuklarının, birbirleriyle yedi kuşak boyunca evlenememeleridir.³⁸ Birbirine musahip olan iki kişi, birbirinin öz kardeşi gibi kabul edildiğinden dolayı, her iki aile çocukları da kardeş olarak kabul edilir. Böylece musahiplerin çocukları arasında evliliğe kesinlikle izin verilmez. Hatta bazı Alevî köylerinin, bir diğerr Alevî köyü ile musahipli olduğu, bu yüzden de bu iki köyün insanların birbirleri ile evlenemedikleri bilinmektedir. Türk toplumlarında kardeş çocukları evlenebildiği halde, birbirine musahip olanların çocuklarının evlenmemesi, musahip kardeşliğinin ne derecede etkili ve köklü olduğunu gösterir.³⁹ Ayrıca musahip olanlar, yapmış oldukları kabahat ve kötülüklerin hesabını da birlikte verirler. Bu yüzden eğer biri hata yaparsa diğeri, onu uyarmakla yükümlüdür; bundan dolayı biri, düşkün olursa diğeri de düşkün sayılır. Bu şekilde kişilerin birbirlerini hem eğitmeleri, hem de birbirlerini tamamlamaları beklenir. Böylece musahipler, birbirlerinin yapabilecekleri kötülüklerle karşı sorumlu olacakları için de, Alevî toplumu içerisinde musahiplik, yüzyıllardır bir sosyal kontrol mekanizması işlevini de yerine getirmektedir.

³⁴ Selçuk, 198.

³⁵ Örnek olarak, ülkemizde değişik yörelerde özellikle Kürt Alevileri arasında musahip, düğünlerde sağdıç olarak kabul edilir.

³⁶ İsmail Özmen, *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1998, II, 152.

³⁷ Türkdoğan, 227, 471; Fıçlalı, 314; Er, 42-43.

³⁸ Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Cumhuriyet Kitapları, (Çev. Turan Alptekin), İst. 1998, s. 274; Selçuk, 197.

³⁹ Eröz, 111-112.

Ülkemiz Alevîlerinin temel kaynaklarından biri olan Buyruk'ta da musahipliğe çok fazla önem verilmiştir. Bu bağlamda, musahipliğin önemi, erkânı ve yükümlülükleri ile ilgili olarak Buyruk'tan önemli bilgiler elde edilir. Her şeyden önce Buyruk'ta musahiplik, Hz. Muhammed'in "Ey inananlar, her iki kişi birbirinizi kardeşliğe kabul edin" buyruğuna dayandırılır.⁴⁰ Yine Buyruk,

Musahiplik andı, kişi yaşamında yalnız bir kez yapılır. Ölüm, dargınlık ya da ayrılık gibi nedenlerle bu and bozulsa bile bir daha yapılmaz⁴¹ ve "Bu and, çok önemlidir; bu andı bozanlar, Muhammed-Ali'nin yolundan çıkmış kimselerdir. İşleri bozuk, sonları karanlıktır. Tanrı katında Muhammed-Ali'nin şefaatinin yoksundur. Ahirette Tanrı'nın gazabı onların üzerindedir. Dört kapının sürgünü, kırk makamın lanetlisidir"⁴² "Her kişinin kendi yaşıtında ve kendi düzeyinde biriyle musahip olması uygundur"⁴³ "Musahip, musahibin evine teklifsizdir. Malını teklifsiz alır, yemeğini teklifsiz yer, çünkü musahip, musahibin kardeşidir. Kardeş, kardeşinin evine teklifsiz gider"⁴⁴ şeklindeki ifadelerle musahipliğin önemini vurgular. Ayrıca Buyruk, "Gerçek musahip, öbürünün yarasına ilaç olandır. Musahip, kardeşinin inleyişini duyar, kardeşinin dardına derman olandır. Kardeşinin küfürünü iman sayandır. Kardeşinin dardına derman olmayan, küfürünü iman saymayan musahip olamaz. Musahip olanların her durumda, her konumda birbirine bağlılıklarının sonsuz olması gerekir"⁴⁵

demektedir.

Alevî geleneğinde, yine Buyruğa dayandırılan ve birbiriyle musahip olacak kişilerde bulunması gereken bazı şart ve ölçüler vardır. Bu da, yukarıda belirtildiği gibi, "her kişinin kendi yaşıtında ve kendi düzeyinde biriyle musahip olması uygundur" sözüyle ifade edilir.⁴⁶ Aslında Alevî geleneğinde kimlerin musahip olabileceği ayrıntılarıyla belirlenmemekle birlikte temel ilke, birbirleriyle her yönüyle eşit olanların musahip olmasıdır. Örnek olarak dedenin musahibinin dede, talibin musahibinin de talip olması gerekir; yine genç birinin yaşlı bir kimse ile musahip olması doğru değildir. Ayrıca her iki tarafın aynı dili konuşuyor olmaları, evli olmaları⁴⁷, huy ve karakterlerinin birbirlerine uygun olması, yolun yasakladığı suçları işlememiş ve yol düşkünü olmamış olmaları, sosyal statü, eğitim düzeyi ve ekonomik durumlarının birbirine yakın olması, arada büyük farklılıkların olmaması, aralarında gizli şeylerin olmaması, aileler arasında küskünlük, dargınlık, düşmanlık, kan bağı ve iki göbek ötesine kadar evlilikle kurulan akrabalık bağının bulunmaması, aynı yerleşim merkezinde yaşamaları, birbirlerinden uzakta olmamaları gerekir. Bu çerçevede Buyruk, daha da ileri giderek musahip olanların aynı şehirde, aynı köyde ve hatta aynı mahallede oturmalarını şart koşar⁴⁸ ki bu durum, musahip olanlar arasındaki mekansal ilişkiyi gündeme getirir. Böylece musahip olanların her zaman birbirlerinin yardımına

⁴⁰ Buyruk, (Bozkurt), s. 52.

⁴¹ Buyruk, (Bozkurt), s. 52.

⁴² Buyruk, (Bozkurt), s. 53.

⁴³ Buyruk, (Bozkurt), s. 52.

⁴⁴ Buyruk, (Bozkurt), s. 70-71.

⁴⁵ Buyruk, (Bozkurt), s. 71.

⁴⁶ Buyruk, (Bozkurt), s. 52.

⁴⁷ Bu çerçevede ifade etmemiz gerekir ki evli olma şartı, Tahtacılar arasında geçerli olan bir şeydir. Zira ülkemizdeki diğer Alevî gruplarda musahiplik, evli olmayanlar arasında da kurulabilmekte, onların eşleri de bu ilişkiye evlilikten sonra dahil olmakta, dolayısıyla kendiliğinden musahip olmaktadır. Bkz., Y. Ziya Yörükân, *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı, Ank. 1998, s. 316, 467.; Krisztina Kehl-Bodrogi, "Türkiye'de Ritüel Akrabalık İlişkileri", *Halkbilimi Araştırmaları I*, (Çev. Osman Aydemir), İst. 2003, s. 124, 127; yine Buyruğa bakıldığında evlilik şartı ile ilgili kesin bir hükmün bulunmadığı görülmüştür. Çünkü, "evlenmemiş kimse ile evlinin musahip olması doğru değildir" (Buyruk, (Bozkurt), s. 52) ifadesinden, Yalçınkaya'nın da ifade ettiği gibi, bekarın bekar ile musahip olabileceği gibi bir anlam çıkar. Bkz., Yalçınkaya, 70; ayrıca musahiplik için evliliğin şart olmadığı görüşünde olan araştırmacılar da vardır. Örnek olarak İsmail Kaygusuz, bu düşünceyi benimsemektedir. Bkz., Kaygusuz, *Musahiplik*, Alev Yay., İst. 1991, s. 18; yine bu durumun, musahipliğin özüne aykırı olduğu unutulmamalıdır. Zira musahiplik ilişkisinde gönüllülük esastır.

⁴⁸ Bkz., Buyruk, (Bozkurt), s. 53.

koşacak imkanlarının olması hedeflenir. Zira biri diğerinin derdini, kederini, sevincini her zaman herkesten önce paylaşmalıdır. Yine ana baba ve eşlerin de musahipliği onaylamaları gerekir.⁴⁹ Bu çerçevede alim ile cahil, zalim ile mazlum, dede ile talip, mümin ile münafık, evli ile bekar, yaşlı ile genç musahip olamaz.⁵⁰ Zira sosyal ve ekonomik yardımlaşma ile sosyal dengenin kurulmasının amaçlandığı musahiplik geleneğinde, musahipler arasındaki sosyo-kültürel farklılıkları ilişkileri olumsuz yönde etkileyerek bozabileceği yaygın bir düşüncedir.

Acaba musahiplik kurumunun kaynak ve kökeni nereye dayanmaktadır? Pek çok Alevî inaniş ve geleneğinde olduğu gibi, bu geleneğin de eski Türk kültür ve inançlarıyla bir ilgisi bulunmakta mıdır? Ülkemizde değişik yörelerde bu gelenekle ilgili olarak, eski Türk inançlarından ziyade genellikle İslâmî bir takım temellendirmelerin yapıldığı görülmekte olup musahipliğin, Hz. Peygamber döneminden kalma kutsal bir gelenek olduğu görüşü ağır basmaktadır. Bu bağlamda, musahipliğin hicretten hemen sonra Medine'de Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin kardeş olmalarına dayandığına inanılır. Bunun, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye yapmış olduğu hicretten sonra Medineliler (Ensâr) ile Mekkeliler (Muhâcir) arasında yapılan kardeşlik anlaşmasına dayandığı kabul edilir. Alevî/Bektaşî çevrelerde yaygın olan görüş bu olup Halil Öztoprak da bu görüştedir.⁵¹ Bunun yanında Alevî/Bektaşî çevrelerde Hz. Muhammed'in miraç dönüşünde "kırklar meclisi"ne katıldıktan sonra arkadaşlarıyla görüştüğüne, onlara "her iki kişi, birbirini kardeşliğe kabul etsin" diyerek birbiriyle musahip olmalarını istediğine ve kendisinin de Hz. Ali ile musahip olduğuna inananlar da vardır.⁵² Zaten musahiplik de, Hz. Muhammed ile Ali'nin kardeşliğinin bir simgesi olarak görülür. Ayrıca Musahiplik, Hz. Peygamber'in Veda hacı dönüşünde Gadir-i Hum mevkiinde yaptığı konuşmaya da dayandırılır.⁵³ Yine değişik yörelerde sık sık okunduğu görülen *Buyruk*, bunun açık bir biçimde Hz. Muhammed ile Ali'den kaldığını, hatta Hz. Adem ile Cebrail'e dayandığını, böylece evrenin oluşumuna kadar uzandığını ifade etmektedir.⁵⁴ Bu inanışa göre yer ve gök yarattığı zaman Hz. Adem ile Cebrail, bir kuşak bağlayıp kardeş olurlar. Diğer melekler de, bunu kutlamak için onlara helva ve ekmeğe getirir. O sırada Havva, orada olmadığı için Adem, ona da bir parça ayırır. Daha sonra Cebrail, aynı kardeşlik bağına Hz. Muhammed'le de kurarak ondan aynı bağı tüm insanlar arasında kurmasını ister. Hz. Muhammed de kendisine musahip olarak Ali'yi seçer.⁵⁵ Alevî/Bektaşîler arasında bu kurumun, Allah tarafından emredildiğini düşünenler bile vardır.⁵⁶

⁴⁹ *Buyruk* (Bozkurt), s. 54.

⁵⁰ Ülkemizde bazı yörelerde fakir biriyle zengin birinin musahip olması daha iyi görülmektedir. Bkz., Er, "Orta Anadolu'da Yaşayan Alevilik", *Bilgi Toplumunda Alevilik*, (Haz. İbrahim Bahadır), Bielefeld Alevî Kültür Merkezi Yay., Ank. 2003, s. 76; ayrıca geniş bilgi için bkz., Yörükân, 316-317; Korkmaz, *Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, s. 309; Er, 40-41.

⁵¹ Öztoprak, musahipliğin o dönemde Mekkeliler'le Medinelileri kaynaştırmak için ortaya çıkarıldığı görüşündedir. Bkz., *Kur'an'da Hikmet Tarihte Hikmet ve Kur'an'da Hakikat İncil'de Hakikat*, Can Yay., İst. 1990, s. 141; ayrıca bkz., Haydar Kaya, *Alevî Bektaşî Erkânı, Evrâdı ve Edebiyatı*, Engin Matbaacılık, İst. 1996, s. 379-380; Yaman, 211.

⁵² Bkz., Ahmet Uğurlu, *Alevilikde Cem ve Musahiplik*, Ufuk Matbaası, İst. 1991, s. 12-13, 18; Korkmaz, *Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, s. 306; Tur, 422-423.

⁵³ Er, 45.

⁵⁴ *Buyruk*, (Bozkurt), s. 14-15, 52; ayrıca bkz., Bisâtî, *Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr*, Konya Mevlânâ Müzesi Yazmaları, Ferid Uğur Kitaplığı, No: 1172, v. 32a; *Buyruk*, (Haz. Sefer Aytekin), Ank. Trz., s. 85.

⁵⁵ *Buyruk*, (Aytekin), s. 85-86.

⁵⁶ Öyle ki Kur'an'daki bazı ayetlerin musahipliği emrettiğine inanılır. Örnek olarak "Ana babanın ve akrabaların bıraktıklarından herbirine varisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de hisselerini verin. Allah, her şeyi görmektedir" (Nisâ, 4/ 33) ayetinin musahiplikle ilgili olduğuna, özellikle ayetteki "yeminlerinizin bağladığı kimseler" ifadesiyle musahiplerin kastedildiğine inanılır. Geniş bilgi için bkz., Tur, 423-24; Kaya, 380.

Öyle ki buna göre Allah, önce yerle göğü musahip etmiştir; zira böyle olmasaydı, gökten yağarı yer kabul etmezdi inancı da kabul görür.⁵⁷

Tüm bunların dışında, musahipliğin tarihsel kökeninin Orta Asya'ya, Şamanizm'e hatta Zerdüştüğe dayandığını düşünen araştırmacılar da vardır. Buna göre Orta Asya ve Şamanizm kökenli olan musahiplik, eski Türk-Moğol cemiyetlerinde *anda* denen ve aralarında kan bağı olmayan bir çok insanı birbirine bağlayabilen bir dostluk anlaşmasını ifade eden âdetle yakından bağlantılıdır.⁵⁸ Ardından da tarihsel gelişimi içinde batıya doğru yayılarak Zerdüştüğe, oradan da Oğuzlar yoluyla Ahiler'e geçmiş oradan da Anadolu Aleviliğine girmiştir.⁵⁹ Musahipliğin daha çok kırsal kesimde göçebe bir yaşam tarzına sahip olan eski Türk inanç ve gelenekleriyle ilişkili olduğu muhakkak olmakla birlikte⁶⁰, Türklerin İslâmlaşma süreciyle birlikte, özellikle Buyruk'ta geçen ifadeler de göz önüne alındığı zaman, süreç içerisinde İslâmi bir arkaplan kazandığı görülmektedir. Zira musahipliğin dayanmış olduğu temel, Hz. Muhammed ile Ali'nin kardeş olmalarıdır. Fakat burada bir şeye dikkat etmek gerekmektedir ki bilindiği gibi Ali, Hz. Muhammed'in amcasının oğludur. Alevî/Bektaşî geleneklerine göre de akrabalar arasında musahiplik bağı kurulamaz. Böylece burada ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ülkemizde yaşayan Alevî/Bektaşî çevrelerde görülen musahipliği, İslâmi temele oturtma çabasının bir hayli problemli olduğu ileri sürülebilir.⁶¹

Geleneksel Anadolu Aleviliğinin en önemli ve saygın kurumlarından biri olan musahiplik, günümüzde yaşanan sosyo-ekonomik değişim ve dönüşümlerden hareketle çok zayıflamış ve doktora çalışması yaptığımız esnada görüşmüş olduğumuz bir dedenin ifadesiyle *'musahiplik ahkâmını bihakkın uygulayan kimse yok'* denecek ölçüde terkedilmiş durumdadır.⁶² Şehir merkezlerinde büyük ölçüde ekonomik çıkarların ön plana çıkması sebebiyle, artık hiç görülmeyen ve bu yüzden tarihe karışmak üzere olan musahiplik, kırsal kesimde az da olsa oldukça gevşek bir şekilde yaşatılmaktadır. Göç öncesi yerleşim merkezlerinde musahip olmuş kimselerin çoğu, büyük şehirlerde musahibini unutmuş ve musahiplik hukukunu dikkate almamıştır.⁶³ Kentlerde yetişen kuşak, musahiplik akdi yapmaksızın⁶⁴, hatta onun ne olduğunu

⁵⁷ Dede Mehmet Kızılgöz, *Anadolu İnanç Önderleri Birinci Toplantısı*, Cem Vakfı, İst. 2000, s. 168.

⁵⁸ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s. 90; yine Melikoff, musahipliğin doğu Türkçesinde ortak, kardeş anlamını taşıyan *biste* kurumunun devamı olduğunu da ileri sürer. Biste kelimesinin kökenini de, Avesta'da yer alan *havishta* terimine dayandırır. Bkz., *Uyur İdik Uyardılar*, s. 90-91, 98; ayrıca Melikoff, İran Azerbaycan'ında yaşayan Ehl-i Hakk'lar ile ülkemizdeki Yezidîler arasında da musahipliğin görülmesinden hareketle bunun, daha çok İran-Hint bir kökene sahip olduğu görüşündedir. Bkz., *Uyur İdik Uyardılar*, s. 92.

⁵⁹ Bkz., Nejat Birdoğan, *Anadolu Aleviliği'nde Yol Aynımı*, Mozaik Yay., İst. 1995, s. 83; Baki Öz, *Alevilik Tanihinden İzler*, Can Yay., İst. 1997, s. 108; Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, s. 91; Korkmaz, *Alevilik-Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, s. 309; Musahipliğin Ahilik'ten Alevî, Bektaşî, Nusayrî ve hatta Yezidîlere geçtiği görüşünü M. Saffet Sankaya da benimsemektedir. Bkz., *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI - XIII. Asırlar)*, Ötüken Yay., İst. 2003, s. 201.

⁶⁰ Zira Melikoff da, bu düşüncededir; ona göre *'musahiplik âdeti, köken olarak göçebe, yan göçebe ya da toprağa yeni yerleştirilmiş cemiyetlere has, sosyal nitelikli bir kurum olarak göz önüne alınmalıdır'*. Bkz., *Uyur İdik Uyardılar*, s. 98; ayrıca Orhan Türkdoğan da, musahipliğin kapalı bir toplumun açık toplum karşısındaki savunma mekanizması olarak algılanabileceğini ifade etmektedir. Bkz., Türkdoğan, 558.

⁶¹ Benzer bir yaklaşım için bkz., Murat Okan, *Türkiye'de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım*, İmge Kitabevi, İst. 2004, s. 79-80.

⁶² Hasan Arslan, (Amasya, Gümüşhacıköy, Sarayözü Köyü). Bkz., Harun Yıldız, *Anadolu Aleviliği*, Araştırma Yay., Ank. 2004, s. 240; öyle ki bu değişim ilginç bir şekilde Buyruk'ta bile *'zamanımız sofularının musahiplikleri tümüyle tuzaktır. Musahipliğin nasıl olduğunu bilmezler, gereklerini yerine getirmezler'* şeklinde dile getirilir. Bkz., *Buyruk*, (Bozkurt), s. 71.

⁶³ Bkz., İlyas Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, İSAM Yay., İst. 1997, s. 114.

⁶⁴ Zira günümüzde musahiplik akdi yapmamış insanlar, yapmış insanlara göre kıyaslanamayacak derecede çoktur. Bkz., Üzüm, "Modernizmin Alevî Toplumunu Üzerindeki Etkileri", *İslâm ve Modernleşme*, II. Kutlu Doğum İlim Toplantısı, İst. 1997, s. 285.

dahi bilmeksizin yaşamını sürdürmektedir. Bozkurt'un ifadesiyle, "Alevî kitlenin köylü yapılanmasının çözülmesi, bu kurumun neredeyse tümünden yitimini getirmiştir".⁶⁵ Bu yüzden musahiplik, kendisiyle birlikte dedelik ve cem gibi kurumların da büyük bir değişim sürecinden geçtiği ya da bunların modernizasyonu ile birlikte içeriğinin boşaltıldığı bir süreçte geçmişin düşsel, tatlı bir anısı olarak artık sembolik bir değer taşımanın ötesinde pek bir şey ifade etmemektedir.

Sonuç olarak, tarihte sosyal ve ekonomik bir takım zorunluluklardan dolayı ortaya çıkan bu kurumun, günümüz kent koşullarında yaşaması ve işlerliği problemi, üzerinde ciddi ciddi durulması ve yeniden gözden geçirilmesi gereken önemli bir problem olarak önümüzde durmaktadır.

Kaynaklar

- Anadolu İnanç Önderleri Birinci Toplantısı*, Cem Vakfı, İst. 2000.
- Asan, Veli, "Tahtacılar da Musahiplik [Hazırlık Aşaması]", *Cem*, V, (İst. 1995), 49: 44-45.
- Birdoğan, Nejat, *Anadolu Aleviliği'nde Yol Ayrımı*, Mozaik Yay., İst. 1995.
- Bisâfî, *Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr*, Konya Mevlânâ Müzesi Yazmaları, Ferid Uğur Kitaplığı, No: 1172.
- Bozkurt, Fuat, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, Doğan Kitapçılık, İst. 2000.
- Buyruk*, (Haz. Fuat Bozkurt), Anadolu Matbaası, İst. 1982.
- Buyruk*, (Haz. Sefer Aytekin), Ank. Trz.
- Çağlayan, Alper, *Çubuk Yöresinde Erkân*, Ank. 2002.
- Er, Piri, *Geleneksel Anadolu Aleviliği*, Ervak Yay., Ank. 1998.
- _____, "Orta Anadolu'da Yaşayan Alevilik", *Bilgi Toplumunda Alevilik*, (Haz. İbrahim Bahadır), Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yay., Ank. 2003.
- Eröz, Mehmet, *Türkiye'de Alevilik Bektaşılık*, Otağ Matbaacılık, İst. 1977.
- Fiğlalı, E. Rûhi, *Türkiye'de Alevilik Bektaşılık*, Selçuk Yay. İst. 1994.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl, *Lisânu'l-Arab*, Kahire, Trz., IV, 2400-2401.
- İpek, Yasin, "Tahtacılar da Alevi Terminolojisinden Kimi Örnekler", *Alevilik*, (Haz. İsmail Engin, Havva Engin), Kitap Yay., İst. 2004.
- Kaplan, Ayten, "Tahtacılar da Aile ve Akrabalık Kurumu", *Alevilik*, (Haz. İsmail Engin, Havva Engin), Kitap Yay., İst. 2004.
- Kaya, Haydar, *Alevi Bektaşi Erkânı, Evrâdı ve Edebiyatı*, Engin Matbaacılık, İst. 1996.
- Kaygusuz, İsmail, *Musahiplik*, Alev Yay., İst. 1991.
- Kehl-Bodrogi, Krisztina, "Türkiye'de Ritüel Akrabalık İlişkileri", *Halkbilimi Araştırmaları I*, (Çev. Osman Aydemir), İst. 2003.
- Korkmaz, Esat, *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşılık Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yay., İst. 2003.
- _____, Korkmaz, *Anadolu Aleviliği*, Berfin Yay., İst. 2000.
- Küçük, Murat, *Horasan'dan İzmir Kıyılanna Cemaat-ı Tahtacıyan*, Nefes Yay. İst. 1995.
- Melikoff, Irène, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları*, (Çev. Turan Alptekin), Cem Yay., İst. 1994.
- _____, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Cumhuriyet Kitapları, (Çev. Turan Alptekin), İst. 1998.
- Okan, Murat, *Türkiye'de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım*, İmge Kitabevi, İst. 2004.
- Öz, Baki, *Alevilik Tarihinden İzler*, Can Yay., İst. 1997.
- Özmen, İsmail, *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1998.
- Öztelli, Cahit, *Pir Sultan Abdal (Bütün Şiirleri)*, İst. 1974.

⁶⁵ Bozkurt, *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, s. 150.

- Öztoprak, Halil, *Kur'an'da Hikmet Tarihte Hikmet ve Kur'an'da Hakikat İncil'de Hakikat*, Can Yay., İst. 1990.
- Sankaya M. Saffet, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI - XIII. Asırlar)*, Ötüken Yay., İst. 2003.
- Sofuoğlu, Cemal, Avni İlhan, *Alevilik Bektaşilik Tartışmaları*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ank. 1997.
- Tur, Derviş, *Erkânname Aleviliğin İslâm'da Yeri ve Alevi Erkânları*, Can Yay. İst. 2002.
- Türkdoğan, Orhan, *Alevi Bektaşi Kimliği Sosyo-Antropolojik Araştırma*, Timaş Yay. İst. 1995.
- Uğurlu, Ahmet, *Alevilikde Cem ve Musahiplik*, Ufuk Matbaası, İst. 1991.
- Üzüm, İlyas, *Günümüz Aleviliği*, İSAM Yay., İst. 1997.
- _____ "Modernizmin Alevî Toplumunu Üzerindeki Etkileri", *İslâm ve Modernleşme*, II. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı, İst. 1997.
- Yalçınkaya, Ayhan, *Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., Ank. 1996.
- Yaman, Mehmet, *Alevilik İnanç-Edeb-Erkân*, Ufuk Yay., İst. 1994.
- Yetişen, Rıza, *Tahtacı Aşiretleri*, Memleket Matbaacılık, İzmir, 1986.
- Yıldız, Harun, *Anadolu Aleviliği*, Araştırma Yay., Ank. 2004.
- Yörükân, Y. Ziya, *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı, Ank. 1998.